МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ФАКУЛЬТЕТ соціально-психологічної освіти та управління

КАФЕДРА аналітичної економіки та менеджменту

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Андрій ФОМЕНКО
25.08.20

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ ТА МЕТОДИ ЇХ ВИМІРЮВАННЯ

(назва навчальної дисципліни)

Освітній ступінь **бакалавр**
(назва ступеня вищої освіти)

Спеціальність **073 « Менеджмент»**
(шифр і назва)

Освітня програма **«Фінансово-економічна безпека та ризик-менеджмент»** № 649 від 31.08.2020 р
(назва, дата і № наказу про затвердження ОП)

Статус навчальної дисципліни: обов'язкова
(обов'язкова або вибіркова)

Мова навчання: **українська**

Дніпро – 2020

Економічні ризики та методи їх вимірювання. Робоча програма навчальної дисципліни. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2020. 13 с.

РОЗРОБНИК:

Калініченко З.Д. кандидат економічних наук, доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту

РЕЦЕНЗЕНТИ:

1. **Каховська О.В.**, професор, професор кафедри обліку, економіки і управління персоналом підприємства, ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», м. Дніпро.
2. **Савчук Л.М.**, професор, кандидат економічних наук, декан факультету комп'ютерних систем, енергетики та автоматизації, ДВНЗ «Національна металургійна академія України», м. Дніпро.

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри аналітичної економіки та менеджменту 30 липня 2020 р., протокол № 21

Рекомендовано Науково-методичною радою університету 25 серпня 2020 р., протокол № 11

Схвалено Вченою радою університету, рекомендовано для використання в освітньому процесі протягом *трьох* років 27 серпня 2020, протокол № 12

Метою вивчення навчальної дисципліни **«Економічні ризики та методи їх вимірювання»** є формування системи знань щодо сутності та функцій економічних ризиків, причин його виникнення, методів оцінки та виміру ризику у різних сферах діяльності, практичним способам запобігання прояву ризиків та зменшення негативних наслідків їх дії на результати діяльності підприємства, визначенню напрямів та методів управління економічним ризиком в діяльності підприємства.

Вивчення навчальної дисципліни «**Економічні ризики та методи їх вимірювання**» передбачає досягнення такого кваліфікаційного рівня підготовки бакалавра, за якого він повинен здобути:

Загальні компетентності бакалавра з менеджменту

ЗК3 Здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу
ЗК4 Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях
ЗК10 Здатність до проведення досліджень на відповідному рівні.
ЗК11 Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності бакалавра з менеджменту

СК2 Здатність аналізувати результати діяльності організації, зіставляти їх з факторами впливу зовнішнього та внутрішнього середовища
СК12 Здатність аналізувати й структурувати проблеми організації, формувати обґрунтовані рішення.
СК20 Здатність діагностувати бізнес-середовище з метою виявлення ризиків та формувати систему управління фінансово економічною безпекою суб'єктів господарювання в умовах ризику.

Програмні результати навчання (ПРН) (нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти)

Результати навчання, визначені стандартом вищої освіти:
ПРН4 Демонструвати навички виявлення проблем та обґрунтування управлінських рішень.
ПРН6 Виявляти навички пошуку, збирання та аналізу інформації, розрахунку показників для обґрунтування управлінських рішень.
ПРН8 Застосовувати методи менеджменту для забезпечення ефективності діяльності організації.
ПРН11 Демонструвати навички аналізу ситуації та здійснення комунікації у різних сферах діяльності організації.
ПРН17 Виконувати дослідження індивідуально та/або в групі під керівництвом лідера.
ПРН18 Знати основну термінологію та мати базові й структуровані знання у сфері фінансово-економічної безпеки та менеджменту в умовах ризику

для подальшого використання на практиці.

ПРН20 Демонструвати навички діагностування бізнес-середовища з метою виявлення ризиків та управління фінансово-економічною безпекою.

Обсяг навчальної дисципліни:
Кількість годин – **120;**
кількість кредитів – **4**;
кількість годин самостійної роботи – **60;**
мова навчання: **українська.**
Форма підсумкового контролю: **екзамен**

Додатки 1.1, 1.2. (оновлюються щорічно).

Програма навчальної дисципліни

ТЕМА 1. СУТНІСТЬ РИЗИКУ ТА ДЖЕРЕЛА ЙОГО ВИНИКНЕННЯ

Предмет, метод та зміст курсу. Сутність і значення економічного ризику.

Ринок і ризик. Невизначеність і ризик. Визначення ризику. Ризик як економічна категорія. Сутність ризику і його функції. Джерела виникнення ризику.

ТЕМА 2. КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ

Класифікація ризиків. Види ризиків. Статичні та динамічні ризики. Комерційний ризик. Виробничий ризик. Фінансовий ризик. Інноваційний ризик. Підприємницький ризик. Господарський ризик. Бізнес ризик. Ринковий ризик. Особливості економічного ризику в сучасних умовах господарювання підприємства. Характеристика окремих видів ризику.

ТЕМА 3. КІЛЬКІСНІ МЕТОДИ ВИМІРУ РИЗИКУ

Загальні підходи до кількісної оцінки ступеня ризику. Статистичні показники для оцінки ступеня ризику. Дисперсія, середньоквадратичне відхилення, коефіцієнт варіації. Ризик в абсолютному вираженні. Міра ризику. Ризик у відносному вираженні. Коефіцієнт чутливості β. Методика прийняття рішень (вибору) на основі результатів статистичної оцінки. Методи суб'єктивних оцінок вимірювання ризику. Графічні способи оцінки ризику.

ТЕМА 4. НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ТА РИЗИК

Поняття невизначеності. Невизначеність та імовірність. Урахування невизначеності при аналізі економічних ризиків. Причини невизначеності. Вплив ступеня невизначеності на очікувану ефективність у стохастичному аналогу моделі виробничого планування. Обґрунтування зростання очікуваної ефективності при зменшенні ступеня невизначеності. Види втрат в умовах невизначеності і ризику. Втрати у виробничому підприємництві. Втрати в комерційному підприємництві. Втрати у фінансовому підприємництві. Зумовленість витрат подіями різного класу. Статистичні розподіли втрат. Моделі прийняття господарських рішень в умовах невизначеності.

ТЕМА 5. ЯКІСНЕ ТА КІЛЬКІСНЕ ОЦІНЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ РИЗИКІВ

Характеристика ризиків підприємницької діяльності. Зовнішні ризики, їх види, сутність, характеристика. Внутрішні ризики, їх види, класифікація,характеристика. Транспортні ризики. Їх класифікація. Характеристика окремих видів ризику: фінансовий, галузевий, інноваційний.

ТЕМА 6. ЕКОНОМІЧНИЙ РИЗИК ПРИ ПРИЙНЯТТІ ФІНАНСОВИХ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИХ РІШЕНЬ

Інвестиційні рішення та критерії ефективності їх прийняття. Особливості прийняття фінансових рішень. Ризик-аналіз інвестиційного проекту методом сценаріїв. Врахування ризику при обґрунтуванні ставки дисконтування. Систематичний ризик і очікувана дохідність компанії. Коефіцієнт систематичного ризику. Опціонний критерій прийняття рішень. Оцінка ефективності грошових потоків, як основний критерій економічних ризиків. Формування оптимального портфеля і обмеженої кількості цінних паперів.

ТЕМА 7. СПОСОБИ ЗНИЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РИЗИКУ

Диверсифікація як метод зниження ризику. Напрями диверсифікації. Мотиви (причини), вигоди (переваги) та небезпеки (ризики) диверсифікації. Запаси і резерви як спосіб зниження ризиків. Формування структури товарного асортименту підприємства за умови мінімізації комерційного ризику. Хеджування ризику. Зниження ризику шляхом збору додаткової інформації.

Форма підсумкового контролю успішності навчання

Підсумковий контроль – це перевірка рівня засвоєння знань, навичок, вмінь та інших компетентностей за певний період навчання (навчальний семестр, навчальний рік).

З навчальної дисципліни «**Економічні ризики та методи їх вимірювання**» передбачено:

- для денної та заочної форм навчання – **екзамен**.

Критерії та засоби оцінювання успішності навчання

Розрахунок підсумкової оцінки з навчальної дисципліни:

Для денної форми навчання:

Розрахунок підсумкової оцінки з навчальної дисципліни **«Економічні ризики та методи їх вимірювання»** здійснюється відповідно до формули:

$$П=ПК+З\leq 100,$$

де ПК – бали за поточний контроль (40-60 балів),

З – бали за результатами складання заліку

Розрахунок кількості балів за аудиторну роботу

$$А_д= (30*В)/(5*n), \text{ де}$$

В – отримані здобувачем бали на заняттях

n – кількість занять

Поточний контроль (ПК)	Підсумковий контроль

Аудиторна робота	Самостійна робота	Індивідуальна робота	**Екзамен (Е)**
≤ 30	**≤ 15**	**≤ 15**	
≤ 60			**≤ 40**
Підсумкова оцінка у випадку заліку (П) = ПК+ З ≤ 100			
Підсумкова оцінка у випадку складання екзамену (П) = ПК+Е ≤ 100			

Для заочної форми навчання:

Поточний контроль (ПК)			**Підсумковий контроль**
Аудиторна робота	Самостійна робота	Індивідуальна робота	**Екзамен (Е)**
≤ 20	**≤ 30**	**≤ 10**	
≤ 60			**≤ 40**
Підсумкова оцінка у випадку складання заліку (П) = ПК+З ≤ 100			
Підсумкова оцінка у випадку складання екзамену (П) = ПК+Е ≤ 100			

Для навчальної дисципліни «**Економічні ризики та методи їх вимірювання**» засобами діагностики знань (успішності навчання) виступають: поточний контроль (може проводитись усно, письмово або у формі комп'ютерного тестування, колоквіуму, оцінювання виступів на семінарських заняттях, ділових чи імітаційних ігор тощо, під час як навчальних занять, так і індивідуальної та самостійної роботи, зокрема з використанням системи управління дистанційним навчанням «Moodle»).

Критерієм успішного проходження Здобувачем підсумкового оцінювання може бути досягнення ним мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом навчання навчальної дисципліни.

Мінімальний пороговий рівень оцінки визначається за допомогою якісних критеріїв і трансформується в мінімальну позитивну оцінку використовуваної числової (рейтингової) шкали.

За результатами аудиторної роботи здобувач має отримати максимальну кількість 30 балів (кожне заняття оцінюється за п'ятибальною шкалою); за результатами самостійної роботи – 15 балів та за результатами індивідуальної роботи – 15 балів. Таким чином бали за поточний контроль (40-60 балів). Бали за результатами успішного складання екзамену (20-40 балів).

Критерії оцінювання аудиторної роботи Здобувачів

БАЛИ	**ПОЯСНЕННЯ**

5	Питання, винесені на розгляд, засвоєні у повному обсязі; на високому рівні сформовані необхідні практичні навички та вміння; всі навчальні завдання, передбачені планом заняття, виконані в повному обсязі. Під час заняття продемонстрована стабільна активність та ініціативність. Відповіді на теоретичні питання, розв'язання практичних завдань, висловлення власної думки стосовно дискусійних питань ґрунтується на глибокому знанні законодавства, теорії та практики.
4	Питання, винесені на розгляд, засвоєні у повному обсязі; в основному сформовані необхідні практичні навички та вміння; всі передбачені планом заняття навчальні завдання виконані в повному обсязі з неістотними неточностями. Під час заняття продемонстрована ініціативність. Відповіді на питання, розв'язання практичних завдань, висловлення власної думки стосовно дискусійних питань переважно ґрунтується на знанні законодавства, теорії та практики.
3	Питання, винесені на розгляд, у цілому засвоєні; практичні навички та вміння мають поверхневий характер, потребують подальшого напрацювання та закріплення; навчальні завдання, передбачені планом заняття, виконані, деякі види завдань виконані з помилками.
2	Питання, винесені на розгляд, засвоєні частково, прогалини у знаннях не носять істотного характеру; практичні навички та вміння сформовані недостатньо; більшість навчальних завдань виконано, деякі з виконаних завдань містять істотні помилки, які потребують подальшого усунення.
1	Здобувач не готовий до заняття, не знає більшої частини програмного матеріалу, з труднощами виконує завдання, невпевнено відтворює терміни і поняття, що розглядалися під час заняття, допускає змістовні помилки, не володіє відповідними вміннями і навичками, необхідними для розв'язання професійних завдань.
0	Відсутність на занятті

Критерії оцінювання самостійної роботи Здобувачів

БАЛИ	ПОЯСНЕННЯ
11-15	Питання, винесені на самостійну роботу, засвоєні у повному обсязі; на високому рівні сформовані необхідні практичні навички та вміння; всі завдання, передбачені самостійною роботою, виконані в повному обсязі. Під час самостійної роботи продемонстрована стабільна активність та ініціативність. Відповіді на теоретичні питання та розв'язання практичних завдань, висловлення власної думки стосовно дискусійних питань ґрунтується на глибокому знанні економічної теорії та практики.
6-10	Питання, винесені на розгляд, засвоєні у повному обсязі; в основному сформовані необхідні практичні навички та вміння; всі передбачені планом завдання виконані в повному обсязі з неістотними неточностями. Під час самостійної роботи продемонстрована ініціативність. Відповіді на питання, розв'язання практичних завдань, висловлення власної думки стосовно дискусійних питань переважно ґрунтується на знанні законодавства,

	економічної теорії та практики.
1-5	Питання, винесені на розгляд, у цілому засвоєні; практичні навички та вміння мають поверхневий характер, потребують подальшого напрацювання та закріплення; поставлені завдання, передбачені планом самостійної роботи, виконані, деякі види завдань виконані з помилками. Окремі питання засвоєні частково, прогалини у знаннях не носять істотного характеру; практичні навички та вміння сформовані недостатньо; більшість навчальних завдань виконано, деякі з виконаних завдань містять істотні помилки, які потребують подальшого усунення.
0	Здобувач не готовий до виконання самостійного завдання, не знає більшої частини програмного матеріалу, з труднощами виконує завдання допускає змістовні помилки, не володіє відповідними вміннями і навичками, необхідними для розв'язання професійних завдань.

Критерії оцінювання індивідуальної роботи Здобувачів

БАЛИ	ПОЯСНЕННЯ
11-15	Питання, винесені на індивідуальну роботу, засвоєні у повному обсязі; на високому рівні сформовані необхідні аналітичні навички та практичні вміння; всі розрахункові завдання, передбачені індивідуальною роботою, виконані в повному обсязі. Під час індивідуальної роботи продемонстрована стабільна активність та ініціативність. Відповіді на теоретичні питання та розв'язання практичних завдань, висловлення власної думки стосовно дискусійних питань ґрунтується на глибокому знанні економічної теорії та практики.
6-10	Питання, винесені на розгляд, засвоєні у повному обсязі; в основному сформовані необхідні практичні навички та вміння; всі передбачені планом завдання виконані в повному обсязі з неістотними неточностями. Під час індивідуальної роботи продемонстрована ініціативність. Відповіді на питання, розв'язання практичних завдань, висловлення власної думки стосовно дискусійних питань переважно ґрунтується на знанні чинного законодавства, економічної теорії та практики.
1-5	Питання, винесені на розгляд, у цілому засвоєні; практичні навички та вміння мають поверхневий характер, потребують подальшого напрацювання та закріплення; поставлені завдання, передбачені планом індивідуальної роботи, виконані, деякі види завдань виконані з помилками. Окремі питання засвоєні частково, прогалини у знаннях не носять істотного характеру; практичні навички та вміння сформовані недостатньо; більшість навчальних завдань виконано, деякі з виконаних завдань містять істотні помилки, які потребують подальшого усунення.
0	Здобувач не готовий до виконання індивідуального завдання, не знає більшої частини програмного матеріалу, з труднощами виконує завдання, допускає змістовні помилки, не володіє відповідними вміннями і навичками, необхідними для розв'язання професійних завдань.

Засоби діагностики успішності навчання

Діагностика знань здійснюється у формі поточного та підсумкового контролю. Поточний контроль поєднує наступні види:

– тестування – дозволяє перевірити загальну підготовку до заняття;

– розв'язування задач – дозволяє перевірити знання основних положень заданої теми, формує логічне мислення,

– опитування – дозволяє оцінити рівень знань під час безпосереднього (інтерв'ю) або опосередкованого (анкетування) спілкування;

– контрольна робота – дозволяє оцінити рівень опанування навчального матеріалу з певної теми або їх сукупності; можуть бути аудиторними (виконуються під час аудиторних занять), домашніми (виконуються в домашніх умовах до певного терміну), поточними (дозволяють оцінити рівень знань з певної теми), екзаменаційними (дозволяють оцінити рівень знань з дисципліни в цілому), фронтальними (виконуються групою), індивідуальними;

– індивідуальні завдання – мають на меті поглибити, узагальнити та закріпити знання, а також застосовувати їх на практиці.

Підсумковий контроль: екзамен – дозволяє перевірити та оцінити отримані знання, уміння та ступінь опанування практичних навичок, а також розвиток творчого мислення в обсязі вимог програми навчальної дисципліни.

Критерії успішності

Оцінка – **відмінно (A)** виставляється здобувачам, які глибоко й міцно засвоїли програмний матеріал (90-100%), вичерпно, послідовно, грамотно й логічно його викладають, у їх відповідях теорія й практика тісно пов'язані. При цьому здобувачі без утруднення дають відповідь при видозміненні завдання, творчо застосовують набуті знання, правильно обґрунтовують прийняті рішення, виявляють навички системного підходу до вирішення завдань.

Оцінка – **добре (B, C)** виставляється здобувачам, які твердо знають програмний матеріал значно вище середнього рівня (75-89%), грамотно та по суті його викладають, не допускають істотних неточностей у відповідях на запитання, виявляють аналітичні здібності при виконанні завдань, володіють необхідними навичками їх виконання. Письмові роботи оформляють із незначними відхиленнями від вимог державного стандарту.

Оцінка – **задовільно (D, E)** виставляється здобувачам, які викладають матеріал достатньо послідовно, однак виявляють знання тільки основного програмного матеріалу (60-74%), допускають окремі неточності, не досить правильні формулювання при викладі програмного матеріалу, одночасно володіють умінням виконання поставлених завдань. Письмові роботи оформляють в основному з вимогами державного стандарту.

Оцінка – **не задовільно (FX)** виставляється здобувачам, які не знають значної частини програмного матеріалу (0-59%), викладають його не послідовно, допускають істотні помилки, невпевнено, із великими утрудненнями виконують поставленні завдання. Письмові роботи подають із грубими порушеннями державного стандарту.

Додаток 2
до Робочої програми з навчальної дисципліни

ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Економічні ризики та методи їх вимірювання

Освітній ступінь **бакалавр** (назва ступеня вищої освіти)

Спеціальність **073 Менеджмент** (шифр і назва)

на **2020 / 2021** навчальний рік

Основні нормативні акти:

1. Господарський кодекс України. Документ 436-IV, чинний, поточна редакція . Редакція від 07.02.2019, підстава - 2473-VIII.
2. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців».
3. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».
4. Указ Президента України від 1 червня 2005 року № 901/2005 «Про деякі заходи щодо забезпечення здійснення державної регуляторної політики».
5. Указ Президента України від 15 листопада 2000 року № 906/2000 «Про заходи щодо забезпечення підтримки та подальшого розвитку підприємницької діяльності».

Підручники:

1. Вітлінський В. В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дис. К.: КНЕУ, 2004. 292 с.
2. Кривда О.В. Аналіз, моделювання та управління ризиками, лекції http://moodle.udec.ntukpi.kiev.ua/moodle/course/view.php?id=213

Навчальні посібники, інші дидактичні та методичні матеріали:

1. Калініченко З.Д. Ризик-менеджмент: навчальний посібник для здобувачів спец. 051 «Економіка» та 073 «Менеджмент» /З.Д. Калініченко . Дніпро: ДДУВС, 2021. 224 с.
2. Машина Н. І. Економічний ризик і методи його вимірювання: Навч. посіб. К.: ЦНЛ, 2003. 188 с.
3. Ілляшенко С.М. Економічний ризик: Навч. посіб. 2-ге вид., доп. перероб. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 220 с.
4. Старостіна А.О., Кравченко В.А. Ризик-менеджмент: теорія та практика : Навч. посіб. К.: ІВЦ «Видавництво «Політехника», 2004. 200 с.
5. Паршина О.А. Інформаційні системи і технології в менеджменті / О.А. Паршина, В.М. Косарєв, Ю.І. Паршин. Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2012. 312 с.

Монографії та інші наукові видання:

1. Вітлінський В. В. Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику К.: Деміур, 1996. 212 с.
2. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та ідприємництві: Монографія. / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. К: КНЕУ, 2004. 480 с.
3. Кігель В. Р. Математичні методи прийняття рішень у ефективному підприємництві: Монографія. К: ІЕУГП, 2019. 269 с.

Інші джерела:

1. Паршина О.А. Обґрунтування та побудова функцій належності в нечітко-логічній моделі оцінки фінансового стану підприємства та ризику настання його банкрутства / О.А. Паршина, В.Г. М'ячин, М.В. Куцинська Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка Одеса, 2016. Том 21, Випуск 36(48). 2016. С. 86-91.
5. Павлова В.А., Паршина О.А. Управління бізнес-процесами підприємства з використанням сучасних аналітичних технологій . Академічний огляд. 2017. № 1 (46). С.54-61.
6. Нормативна база (будь-які правові пошукові системи, включно системи, що розташовані на офіційних сайтах в мережі Інтернет відповідних органів).

Інтернет-ресурси:

1. Офіційний сайт Національної бібл..ім. Вернадського www.biblvernad.org.ua
2. Менеджмент. Бізнес. www.management.com.ua.
3. Сервер Верховної Ради України: http://www.rada.gov.ua
4. Міністерство фінансів України http://www.minfin.gov.ua
5. Державна фіскальна служба України http://www.sta.gov.ua
6. Державна митна служба України http://www.customs.gov.ua
7. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку
8. http://www.ssmsc.gov.ua
9. Рахункова палата України http://www.ac-rada.gov.ua
10. Нормативні акти України: www.nau.kiev.ua
11. Урядовий портал www.kmu.gov.ua
12. Державний комітет статистики України www.ukrstat.gov.ua

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри аналітичної економіки та менеджменту Протокол № 21 від 30 липня 2020 р.

Керівник кафедри **Олена ПАРШИНА**